

РЕДКОВСЬКА Т. О.

Київський національний лінгвістичний університет

БАГАТОЗНАЧНІСТЬ ІТЕРАТИВНОГО ПРЕФІКСА *re-* В ІСПАНСЬКІЙ МОВІ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ У МОВЛЕННІ

У статті досліджуються словотвірні та функціональні можливості префікса *re-* в іспанській мові в історичному і сучасному аспектах. Вказана морфема пройшла довгим еволюційним шляхом семантичних трансформацій: починаючи з класичного ітеративного значення у сполученні з дієслівними основами у літературній мові, приставка значно розширила сферу вжитку за рахунок активної взаємодії з іншими твірними основами. У розмовному мовленні та просторіччі як Іспанії, так і латиноамериканського ареалу, *re-* і його різновиди перетворилися на знак афективності, на інтенсифікатора емоційно-експресивних конотацій.

Ключові слова: префіксація, багатозначність, семантичні трансформації, твірна основа, розмовно-просторічна лексика, афективність, емоційно-експресивний знак.

В статье исследуются словообразовательные и функциональные возможности префикса *re-* в испанском языке в историческом и современном аспектах. Данная морфема прошла длительный эволюционный путь семантических трансформаций: начиная с классического итеративного значения в сочетании с глагольными основами в литературном языке, приставка значительно расширила сферу применения за счет активного взаимодействия с другими производительными основами. В разговорной речи и просторечии как Испании, так и латиноамериканского ареала, *re-* и его разновидности превратились в знак аффективности, в интенсификатора эмоционально-экспрессивных коннотаций.

Ключевые слова: префиксация, многозначность, семантические трансформации, производительная основа, разговорно-просторечная лексика, аффективность, эмоционально-экспрессивный знак.

The article explores the word building and functional potential of prefix *re-* in the Spanish language from the historical and contemporary standpoint. The morpheme in question has undergone a long evolution of semantic transformations: starting from its classical iterative meaning in combination with verb stems in the literary language, the prefix has significantly expanded the area of usage as a result of its active interaction with other productive stems. In the informal and colloquial language both in Spain and in Latin America, *re-* and its variations turned into a token of affectivity and an intensifier of emotional and expressive connotations.

Key words: prefixation, polysemanticism, semantic transformations, productive stem, informal language and colloquialisms, affectivity, emotional and expressive sign.

Мета. Активність деяких словотвірних формантів настільки стабільна впродовж століть, що піддаючи аналізу їх полісемантичну та багатфункціональну природу, можна дослідити у діахронічному плані закономірності набуття префіксом *re-* тих значень, які притаманні йому, в більшій мірі, до теперішнього часу.

Актуальним є генезисний підхід, зумовлений двома причинами: по-перше, даний префікс відзначається усталеною присутністю в іспанській

мові, як чинник не лише літературної норми, але й розмовно-просторічного мовлення; по-друге, для іспанської середньовічної літератури, що ілюструє характерні протилежні пуристські і, водночас, народні мовні тенденції, відбиті у художніх творах, присутність префіксальних утворень з *re-* така ж безспірна, як і недостатньо вивчена.

Наукова новизна теми дослідження полягає у сучасному комплексному підході до явища багатозначності зазначеного префікса з комунікативно-прагматичних позицій.

Отже, **об'єктом** вивчення є ітеративний префікс *re-*, який, на нашу думку, семантично тісно пов'язаний з іншими словотвірними засобами, схожими за своїми функціями з редуплікацією або повтором. Хоча основа вважається носієм головного понятійного смислу при афіксальному словотворенні, афікси також мають значення тільки більш узагальнене і категоріальне. Воно реалізується в конкретній моделі та складає дериваційне значення афікса. Не лише готові слова, але й всі словотвірчі типи на різних історичних етапах можуть бути активними і продуктивними, чи можуть виходити з ужитку, залишаючи обмежену кількість лексичних одиниць, побудованих за їхньою схемою.

Як відомо, мова перебуває у постійному русі, вона не терпить статичного стану: робота над розвитком та вдосконаленням її систем ніколи не завершується. В іспанській мові існує надзвичайно розгалужена сіть морфологічних засобів словотворення, у тому числі вона нараховує не менш ста префіксів. Слід зазначити, що саме суфіксація відзначається гіперузагальненим характером, але щодо префікса *re-*, то його історично вивірена життєздатність успішно конкурує з нею, особливо на рівні розмовно-просторічної лексики.

До сих пір *re-* залишається своєрідною етимологічною загадкою: походження цього префікса доволі гіпотетично. Головна складність полягає у тому, що майже всі латинські префікси утворилися з прислівників і прийменників тоді, як *re-*, очевидно, ніколи не мав подібних співвідношень і з самого початку сприймався у мові як чисто дієслівний префікс. У стародавній і класичній латині *re-* вживався іноді у значенні повторної дії, але присутність ітеративного та фреквентативного видів дієслова робило його другорядним. Однак, це значення стає основним у період пізньої латині, коли ітеративні дієслівні суфікси виходять з ужитку.

Природно думати, що префікс мав можливість семантично трансформуватися у двох напрямках: по-перше, додавати переносних значень, по-друге, виражати більш загальне, більш абстрактне, граматичне значення. Виходячи з ідеї багатократності дії, *re-* ще у латині набуває відтінків посилювальності, інтенсивності і вживається у фігуральному, афективному значенні. Успадкований іспанською мовою префікс з часом значно розширив коло свого прикладення, що відбилося також у мові художніх середньовічних творів. У ранній іспанській літературі (“Пісня про мого Сіда”, “Загальний літопис”) ще не спостерігається різноманітності у вживанні *re-* : приклади свідчать, насамперед, про суто класичне використання префікса з дієслівними основами. Однак, лінгвісти, котрі дослідили його семантичне варіювання в інших сусідніх романських мовах у зазначений часовий період, виявили деякі спільні риси, що мали сприяти певній направленості в його подальшій еволюції. Так, у французькій мові префікс відносно вільно переміщувався в середині речення і наближувався за своєю функцією до прийменника, міг виконувати роль своєрідного емфатичного слова. Можливо, аналогічне явище тмезиса, тобто роздільного написання префікса *re-* мало місце і в стародавній іспанській мові, що надалі призвело до появи більш експресивних різновидів *rete-* та *requete-*, які, на думку Г. В. Степанова, очевидно, утворилися у результаті аглютинації *re-*, *te-*, *que* у синтаксичних побудовах типу: “*Yo corría que te corría, re que te corría*”, або “*Daba vueltas y vueltas y re que te vueltas*” [8:115].

Як показує проведене нами дослідження ілюстративного матеріалу, тмезис зберігся дотепер у просторічному іспанському мовленні латиноамериканського ареалу. Можливо, таке роздільне вживання префіксу з іменниковими основами є слідством тієї традиції, яка була характерна для окремих романських мов.

Загальновідомо, що у період завоювання Америки іспанськими конкістадорами, переселенці з метрополії були у своїй більшості простолюдинами і розмовляли, напевно, вживаючи діалектні форми. Будагов Р. А. пише з цього приводу, що перші завойовники не володіли літературною мовою, то була мова, яка ще не пройшла шліфовки під пером великих письменників “золотого віку” іспанської художньої літератури – Сервантеса, Лопе де Вега, Тірсо де Моліни, Кальдерона та інших [2:240].

Через це деякі архаїчні риси, притаманні іспанському просторіччю того часу, залишилися у мовленні мешканців заокеанських колоній. До того ж треба додати відсутність впродовж двох століть писемності у цьому регіоні, що також сприяло укоріненню подібних явищ у розмовному іспанському мовленні.

Згадана середньовічна іспанська література представлена, в основному, творами, написаними згідно з суворими мовними канонами того періоду: тому вона майже виключала будь-які вкраплення живої розмовної лексики і, зрозуміло, зазвичай, вживала префікс *re-* у його класичній інтерпретації, а саме як дієслівну приставку.

З цього приводу Вернер Банер указує, що, починаючи з XV століття в Іспанії посилюється тенденція до вдосконалення мови за рахунок латині, до очищення іспанської мови від її експресивної сили [3:36]. Вказані пуристські тенденції призвели до того, що фактично були відсутні твори, в яких би відбивалося народне мовлення епохи середньовіччя та раннього Ренесансу. Мабуть, лише шахрайський роман Франсіско Лопеса де Убеди “Шахрайка Хустина” являє собою виключення з правила, так як у певній мірі передає своєрідні особливості розмовного іспанського мовлення. Незважаючи на те, що цей твір з’явився на самому початку ХУІ століття, за дослідженнями літературознавців він був написаний набагато раніше своєї першої публікації.

Відомий іспанський історик літератури Анхель Вальбуена Прат бачить головну цінність цього роману не стільки у хитро закрученій інтризі, або в образах персонажів, скільки у колоритній та соковитій розмовній мові, котра зафіксована автором з надзвичайним мистецтвом і любов’ю. Лексика роману насичена словами і виразами, притаманними іспанській мові ХУІ століття [4:877–878].

Якщо класична літературна мова, відбиваючи латинські традиції, використовує префікс *re-* у більшій мірі як дієслівну морфему, то, судячи з просторічної лексики “Шахрайки Хустини”, вже тоді приставка розглядалася в якості певного емфатичного форманта, здатного приєднуватися до різних частин мови.

Поряд з загальноприйнятним вживанням префікса *re-* з дієслівними основами в ітеративному значенні, як от *remirarse*, *revolver*, *etc.*, або у складі парних сурядних конструкцій зі сполучником “у”, у творі Ф. Лопеса де Убеди зустрічаються напрочуд цікаві приклади взаємодії *re-*

з іншими частинами мови, які свідчать, що саме таке використання префікса притаманне розмовному іспанському мовленню у період раннього Ренесансу.

За нашими спостереженнями приставка найчастіше утворює нові лексичні одиниці з такими, зафіксованими у тексті, основами:

- із прикметниками (при цьому у префіксованому слові з'являється значення більш високого ступеня якості ніж у твірної основи з чітко вираженою експресивно-емоційною оцінкою):

Hecha mi levada, me torné a sentar, mas con la opinión de buena oficiala de tañer, y rebuena de cantar, y rebonísima de bailar ... [8:950].

Era mucha, mucha, remucha flema, flemaza, para quien era prima de tan buenos corredores [8:950].

Крім того, приєднуючись до прикметників, *re-* входить до складу копулятивних словосполучень: прикметник + префікс + прикметник, набуваючи разом зі значенням інтенсивності, відтінку закінченості, переконаності.

No quiero decir que no es mal hecho, ... sino que es malo y remalo [8:1046];

- з прийменниками, являючись експресивним синонімом слова “*mu*”.

Hacen bien, rebién, buena pascua les dé Dios ... [8:950];

- з іменниками у складі згаданої вище сурядній конструкції зі сполучником “*y*”:

Este es un traslado bien y fielmente sacado de un escrito y rescrito que pasó entre mi Justina y el bachiller Marcos Méndez Pavón ... [8:998].

У останньому прикладі префікс *re-* фактично означає дію, зворотну первісній, тобто протидію, і, в кінці кінців, вказує на неодноразовість;

- з частками, виконуючи функцію яскравого експресивного маркера:

- ¿De veras, señoras, que a vuestras mercedes les parece bien? Decían sí, y resí mil veces, por entender que a cabe de paleta estaba el decir: Pues sírvase vuestra merced de la pieza [8:991].

Таким чином, можна аргументовано стверджувати, що префікс *re-* залишався живим і продуктивним словотвірним формантом у народному іспанському мовленні з самого його впровадження і до теперішнього часу.

Найбільша кількість префіксальних новоутворень з *re-*, *rete-*, *requete-*, яка спостерігається наразі в іспанській мові, відноситься до

прикметникових основ. Приєднуючись до прикметників, ці префікси функціонують як посилювальні морфеми, котрі інтенсифікують значення твірних основ, тобто вони певним чином вказують на їх кількісно-якісні характеристики.

На відміну від літературної норми, де переважають аналітичні способи утворення ступенів порівняння за допомогою *más, el más, muy*, або синтетичного, шляхом сполучення з суперлативним суфіксом *-ísimo*, в іспанському розмовному мовленні разом з цими загальноприйнятими формами градації компаратива прикметників з аналогічною метою використовується префіксація. Притому, ми вважаємо за необхідне підкреслити, що префікси *re-, rete-, requete-* досить успішно функціонують паралельно з узаконеною нормативними граматики системою утворення ступенів порівняння. Більш того, той факт, що префікси співіснують разом зі згаданими прислівниками і суфіксом при одному й тому ж прикметнику, свідчить, на нашу думку, про певну різницю в їх значеннях і функціях. У протилежному випадку ми б зіткнулися з невиправданою надмірністю вживання однакових способів вираження ступенів порівняння, з так званою тавтологією.

Скоріш за все, таке одночасне вживання семантично схожих прийомів пояснюється більшим емоційним ефектом, створеним *re-* та його різновидами. Безсумнівно, що при певних умовах вони втрачають своє пряме значення і стають, по суті, виразниками емоційно-експресивного смислу. В результаті, це призводить до зближення префіксованого слова з простим, до своєїрідної граматикалізації приставок, коли спостерігається:

1) паралельне вживання префіксів з прислівниками *muy* та *más*:

Ya verás que Padre Prefecto más rebueno vais a tener [9:14].

- *Gracias, chicas, estoy muy contenta, muy recontenta* [9:98].

- *Es muy requetebonito todo* [10:1178];

2) одночасна присутність префіксації і суфіксації:

- *Chiquita, qué remonísima eres!* [11:148].

- *No, chico, pero no necesita ser título de Castilla para ser bien requeteguapísimo ...* [12:182];

3) використання аналітичних і синтетичних форм утворення:

... *la mujer más graciosa y más remonísima que ha pisado el salón hasta ahora ...* [13:1468].

Більшість наведених прикладів з префіксованими прикметниками відносяться до таких лексичних одиниць, відмінною рисою котрих є присутність в їх семантиці суб'єктивної оцінки. Як зазначає Є. М. Вольф, у подібних структурах у висловлювання вноситься додатковий смисл, який умовно виглядає як “і я розумію, що ти розумієш, що це “добре / погано” [5:37].

Приєднуючись до якісних прикметників з оцінною конотацією, префікси *re-*, *rete-*, *requete-* переводять їх у розряд експресивних слів, коли емоційне начало превалює над логічним змістом.

У рівній мірі приставки взаємодіють як з основами позитивної оцінки, так і з тими прикметниками, що несуть негативну сему. Однак, можна виділити певні групи прикметникових основ, з якими *re-*, *rete-*, *requete-* сполучаються найчастіше: це прикметники, що означають зовнішні, фізичні якості осіб або предметів: *requetejoven*, *rechiquitita*, *refuerte*, *rebajuelo*, *revieja*, *etc.*; прикметники, котрі відображають риси, притаманні внутрішньому складу особи, передають її психологічну характеристику: *requetefinas*, *requetedócil*, *requetesabio*, *requetesaladá*, *retontísima*, *requetefrescales*, *revalientonazo*; прикметники, у семантиці яких відбивається фізичний або психічний стан особи чи предмета: *recontento*, *retelimpia*, *rellenas*, *etc.*; прикметники, що називають такі ознаки і якості, котрі можуть сприйматися безпосередньо органами почуттів: *recaliente*, *reseco*, *etc.*; прикметники, пов'язані з кольоровою гаммою (причому, вживання цього розряду частин мови у непрямому, фігуральному значенні породжують вже знайому суб'єктивну конотацію: *pájaros renegros/entrañas renegrísimas*).

В усіх розглянутих прикладах ітеративні префікси доводять до максимуму якісні характеристики порівняно з нормою. Це є додатковим свідченням того, що в експресивному мовленні замість простого прикметника, часто за норму гіперболічно приймається навіть суперлатив. Іншими словами, притаманні стилям розмовного іспанського мовлення посилювальні приставки втрачають частково або повністю своє лексичне значення, тобто в певній мірі граматикалізуються і перетворюються в суто емоційний знак.

Як відомо, система префіксів у латиноамериканському варіанті не виказує яких-небудь помітних розходжень з кастильською нормою. Спираючись на проведені дослідження, можна стверджувати, що сфера прикладення *re-* і його різновидів також, в основному, обмежується

рамками розмовно-просторічного мовлення, хоча в деяких країнах, наприклад у Чилі, існує чіткий розподіл між префіксами-інтенсифікаторами, що обслуговують народне мовлення і його літературну норму. На думку Родольфо Ороса, серед емпатичних приставок, що вживаються у народному та фамільярному мовленні, активні *re-*, *requite-* з прикметниковими основами; напрооти, літературна мова Чилі частіше використовує для цих цілей інші, більш інтернаціональні, префікси *super-*, *ultra-*, *hiper-* [6:218].

Велику словотворчу продуктивність демонструють ці форманти й у сучасній мові Мексики. За свідченням Хуана М. Лопе Бланча, різновид *rete-* значно ефективніше взаємодіє з прикметниками і прислівниками, ніж первісна приставка *re-* [7:80]. Цікавою особливістю мексиканського іспанського мовлення є абсолютно автономне вживання цієї морфемі як посилювача певних виразів: *rete que no*.

Таким чином, широке використання даних префіксів, їх перетворення зі словотвірних приставок ітеративно-інтенсивного значення в особливий маркер афективності говорить про значне зростання можливостей цього префіксального типу утворення нових похідних одиниць. Розглянута у статті проблематика може бути досліджена у **перспективі** у декількох напрямках, зважаючи, насамперед, на явище територіальної та функціонально-соціальної стратифікації іспанської мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Степано Г. В. Испанский язык в странах Латинской Америки / Георгий Владимирович Степанов. – М. : Изд-во лит. на иностр. яз., 1963. – 202 с. 2. Будагов П. А. Человек и его язык / Рубен Александрович Будагов. – М. : Изд-во Московск. ун-та, 1974. – 262 с. 3. Bahner W. La lingüística española del siglo de oro / Werner Bahner. – Madrid : Ciencia Nueva, S.L., 1966. – 202 p. 4. Valbuena Prat A. Estudio preliminary / Angel Valbuena Prat // La novela picaresca española. – Madrid, 1974. – Т. I. – P. 9–95. 5. Вольф Е. М. Грамматика и семантика прилагательного / Елена Михайловна Вольф. – М. : Наука, 1978. – 200 с. 6. Oroz R La lengua castellana en Chile / Rodolfo Oroz. – Santiago de Chile, 1966. – 541 p. 7. Lope Blanch J. M. Estado actual del español en México / Juan Miguel Lope Blanch // Presente y Futuro de la lengua española: Actas de la Asamblea de Filología del 1 Congr. de Instituciones Hisp. – Madrid : MCMLXIV. – Vol. I. – P. 79–91.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

8. López de Ubeda F. La pícaro Justina / Francisco López de Ubeda // La novela picaresca española. – Madrid, 1974. – Т. I. – P. 877–1105. 9. Pérez y Pérez R. Los caballeros de Loyola / Rafael Pérez y Pérez. – Buenos Aires: Editorial Juventud Argent., S.A., 1945. – 182 p. 10. Arniches C. El chico de las peñuelas, o No hay mal como el de la envidia / Carlos Arniches // Teatro completo. – Madrid : Aguilar. – Т. I. – P. 1165–1226. 11. Valdés A. P. Marta y María / Armando Palacio Valdés // Obras selectas. – Barcelona : Planeta, 1970. – Т. I. – P. 47–319. 12. González-Blanco A. Doña Violante / Andrés González-Blanco. – Madrid : Libr. De los sucesores de Hernando, 1910. – 234 p. 13. Valdés A. P. La espuma / Armando Palacio Valdés // Obras selectas. – Barcelona: Planeta, 1970. – Т. I. – P. 1205–1577.